

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΣΥΝΟΔΟ ΤΟΥ ΤΥΡΝΟΒΟΥ (1359)*

Υ Π Ο

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β. ΓΟΝΗ

Ἐπικ. Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Τόσο στήν ἐκκλησιαστική ὥσο καί στήν πολιτική ἱστορία τῆς Βουλγαρίας εἶναι γνωστή ἡ σύνοδος, πού ἔλαβε χώρα τò ἔτος 1359/1360 στό Τύρνοβο καί ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν καταδίκη τῶν Ἑβραίων. Ἀποκλειστική πηγή γιά τή σύνοδο αὐτή εἶναι ὁ Βίος τοῦ ὁσίου Θεοδοσίου τοῦ Τυρνοβίτη¹, ἔργο τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Καλλίστου Α' (1350-1353, 1355-1363/

* Ἀνακοίνωση στό Διήμερο Θεολογικό Συμπόσιο «Θεολογία καί Κόσμος» (7-8 Μαΐου 1987), πού ὀργανώθηκε ἀπό τή Θεολογική Σχολή στή Μεγάλη Αἴθουσα Τελετῶν τοῦ Κεντρικοῦ Κτηρίου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν στά πλαίσια τῶν Ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων τῆς 150ετηρίδος (1837-1987) ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ Ἑθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

1. Βλ. τήν κριτική ἐκδοση ἀπό τόν V. N. Zlatarski, *Žitie i žizn prepodobnago otca našego Feodosia iz v Tránove postnič'stvonavnšago sápisano sveteišim patriarhom Konstantina grada kyr Kalistom, Sbornik za narodni umotvore-nija, nauka i knižnina, kniga XX, nova redica, kniga vtora, S. 1904, σσ. 1-41. Πλήρη νεοβουλγαρική μετάφραση τοῦ Βίου δημοσίευσε ὁ V. S. I. Kiselkov, *Žitieto na sv. Teodosij Tárnovski kato istoričeski pametnik, S. 1926. Ἡ μετάφραση καταλαμβάνει τò δεύτερο μέρος τῆς ἐργασίας (σσ. 1-32) ὑπό τόν τίτλο «Žitieto na sv. Teodosij Tárnovski» (= Ὁ Βίος τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου τοῦ Τυρνοβίτη). Ἀποσπάσματα τῆς μεταφράσεως αὐτῆς ἔχουν δημοσιευθεῖ σέ πολλές βουλγαρικές ἐκδόσεις. Προσπάτως νέα μετάφραση στή νεοβουλγαρική ἐκδόνησαν οἱ M. Spasova καί Kl. Ivanova (Kl. Ivanova, *Stara bálgarska literatura, τ. 4: Žitiepisni tvorbi, Sofija 1986, σσ. 443-468. Πρβλ. καί σσ. 648-656, ὅπου δημοσιεύονται σχόλια στό κείμενο. Πρβλ. καί B. Angelov - M. Genov, Istorija na bálgarskata literatura v primeri i bibliografija, τ. II: Stara bálgarska literatura (IX-XVIII v.) v primeri, prevodi i bibliografija, S. 1922, σσ. 471-478 (παρὰλλήλως τò μεσαιωνοβουλγαρικό κείμενο καί νεοβουλγαρική μετάφραση τῶν κεφαλαίων 14-16). I. Dujčev, Iz starata bálgarska knižnina. II. Knižovni i istoričeski pametnici ot vtoroto bálgarsko carstvo, S. 1944, σσ. 212-228 (νεοβουλγαρική μετάφραση τῶν κεφαλαίων 1-7, 15 καί 18-20). M. Genov, Starobálgarska literatura. Antologija, izbor, prevod, karakteristiki ot..., S. 1947, σσ. 201-205 (μετάφραση τῶν κεφαλαίων 14-15).***

1364)². Στην περιγραφή τῆς συνόδου αὐτῆς ὁ συντάκτης τοῦ Βίου ἀφιέρωσε τρία ὁλόκληρα κεφάλαια, συγκεκριμένα τὰ κεφάλαια XVIII-XX.

Ὡς πρὸς τὴ συγκρότηση τῆς συνόδου ὁ Βίος τοῦ ὁσίου Θεοδοσίου προσφέρει ἀρκετὰ στοιχεῖα, πού ρίχνουν ἄπλετο φῶς στὸν τρόπο συγκροτήσεως γενικῶς τῆς συνόδου τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Ἴσως εἶναι ἡ μοναδικὴ πηγή, ἡ ὁποία ἔχει μόνο περιγράφει λεπτομερῶς τὰ μέλη τῆς συνόδου, ἀλλὰ καὶ δίνει καὶ τὰ ὀνόματα τῶν συνέδρων. Στὴ σύνοδο, λοιπόν, κατὰ τὴν περιγραφή τοῦ Βίου, ἔλαβαν μέρος ὁ βασιλιάς τῶν Βουλγάρων Ἰωάννης Ἀλέξανδρος καὶ οἱ υἱοὶ του Σισμάν καὶ Ἀσέν, οἱ ὁποῖοι κατεῖχαν καὶ τὴν προεδρία τῆς συνόδου, ὁ πατριάρχης Θεοδόσιος, οἱ μητροπολίτες Μεγάλης Πρεσλάβας Δωρόθεος, Δρίστρας Ζαχαρίας, Προβάτου Λάζαρος, Λοφτζοῦ Παρθένιος, Φιλιππουπόλεως Μανουήλ, Σαρδικῆς Λεόντιος, ὁ χηρέων μητροπολίτης Μαδύτου Ἰάκωβος, ὁ ἐπίσκοπος Δωρόθεος, ὁ ἀρχιμανδρίτης τῆς Μεγίστης Λαύρας τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Ἰωαννίκιος, οἱ ἱερομόναχοι Θεοδόσιος, Σάββας, Τιμόθεος καὶ Διονύσιος καὶ ἄλλοι πολλοὶ μοναχοί³.

Στὴν παροῦσα ἀνακοίνωση θὰ μᾶς ἀπασχολήσει μόνο ἡ συμμετοχὴ τοῦ μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως Μανουήλ καὶ τοῦ χηρέοντος μητροπολίτη Μαδύτου Ἰακώβου καὶ θὰ ἀντιμετωπισθοῦν τὰ προβλήματα πού συνδέονται μὲ τὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα καὶ τὶς μητροπόλεις Φιλιππουπόλεως καὶ Μαδύτου.

1. Συμμετοχὴ τοῦ Φιλιππουπόλεως Μανουήλ.

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως Μανουήλ στὶς ἐργασίες τῆς συνόδου τοῦ Τυρνόβου τοῦ 1359 εἶναι ἐντελῶς φυσιολογική, διότι ἡ περὶ τὴν Φιλιππούπολη περιοχὴ τότε βρισκόταν μέσα στὰ ὄρια τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους. Συγκεκριμένα τὸ 1344, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου (1341-1347) μεταξὺ τοῦ νεαροῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννου Ε΄ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἡ βασιλομήτωρ Ἄννα, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴ συμμαχία τοῦ βουλγάρου βασιλιά Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου (1331-1371) κατὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ παραχώρησε τὶς ἐξῆς πόλεις: Τζέπεινα, Κροτζιμός, Περισιτίτσα, Ἁγία Ἰουστίνια, Φιλιππούπολις, Στενίμαχος, Ἀετός, Μπέαδνος καὶ Κόσνικος⁴. Ἐπειδὴ ἡ παράδοση τῆς περιοχῆς στὸ βούλγαρο βασιλιά ἐγινε μετὰ

2. Γιὰ τὸ Βίο τοῦ ὁσίου Θεοδοσίου ὡς ἔργο τοῦ πατριάρχη Καλλίστου Α΄ βλ. Δ. Β. Γόνη, Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Καλλίστου Α΄, Ἀθήναι 1980, σσ. 69-120, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

3. Κάλλιςτος, Ζήτιε 19, σσ. 25²⁴-26⁵.

4. Καντακουζηνός III, 66: II, 406-407. GIBI, τ. 10, σσ. 362-363. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Geschichte des byzantinischen Staates, München 1963³, σ.

ἀπὸ συμφωνία καὶ μὲ εἰρηνικὸ τρόπο, θὰ περίμενε κανεὶς ὅτι ἡ συμφωνία θὰ προέβλεπε καὶ τὴν τύχη τοῦ βυζαντινοῦ μητροπολίτη τῆς Φιλιππουπόλεως. Δυστυχῶς οἱ πηγές σιωποῦν ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτό. Πιθανότατα ὁ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως ἀκολούθησε τὴν τύχη τῆς μητροπόλεως του καὶ ἔγινε μητροπολίτης τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας⁵.

Στοὺς ἱστορικοὺς ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτὸ προβλήματα δημιουργησαν καὶ δημιουργοῦν δύο ἀποσπάσματα τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, στὰ ὁποῖα γίνεται λόγος γιὰ τὴ συγκρότηση δύο πρεσβειῶν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου στὸ Βυζάντιο (1341-1347)⁶. Τὸ 1344 ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου ἐπελέγησαν ὡς «πρέσβεις ἐκ βασιλίδος μὲν καὶ τῆς συγκλήτου Γεώργιός τε ὁ Πεπαγωμένος καὶ ὁ Συναδηνός, ... παρὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας καὶ πατριάρχου ὁ τῆς Φιλίππου μητροπολίτης καὶ ὁ σακελλίου Καβάσιλας»⁷. Οἱ πρέσβεις ἀπεστάλησαν στὸ Διδυμότειχο καὶ ζήτησαν ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Καντακουζηνὸ νὰ παραδώσει τὰ ὄπλα. Τὴν 4ῃ Φεβρουαρίου τοῦ 1347, μετὰ τὴν εἴσοδό του στὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς «τὸν τῆς Φιλίππου μητροπολίτην ἀπολεξάμενος καὶ Καβάσιλαν τὸν σακελλίου... ἐπέμφε πρὸς βασιλίδαν», μὲ σκοπὸ νὰ μεταφέρουν τὶς προτάσεις του ὡς νικητῆ στὴ βασιλομήτορα Ἄννα⁸. Στὴν ἔκδοση τοῦ κειμένου τοῦ Καντακουζηνοῦ στὴ σειρά Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae (Βόννης) καὶ συγκεκριμένα στὸν πίνακα ὀνομάτων, «ὁ τῆς Φιλίππου μητροπολίτης» ταυτίζεται μὲ τὸν μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως⁹. Ὁ ταυτισμὸς αὐτὸς καὶ ἡ ἀποδοχὴ του ἀπὸ ὠρισμένους ἐρευνητὲς δημιούργησε μερικὲς ἀκρότητες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες κατωτέρω θὰ περιγράψουμε μόνο δύο.

427. D. Angelo v, Car Ivan Aleksandăr, στὴν Istorija na Bălgarija (ἔκδοση τῆς Βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν = BAN), τ. 3, S. 1982, σσ. 339-340.

5. Ἐπὲρ τῆς θέσεως αὐτῆς συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ παράδοση τῶν πόλεων τῆς περιοχῆς ἔγινε μὲ εἰρηνικὸ τρόπο, ἀφοῦ οἱ φρουρὲς τους «ὡς ἐπόθοντο τὴν ἀξίωσιν Ἀλεξάνδρου, παρείχοντο προθυμότατα τὰς πόλεις» (Καντακουζηνός III, 66: II, 407. GIBI, τ. 10, σ. 363). Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἀπέφευγαν ἔχι μόνον τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου στὸ Βυζάντιο, ἀλλὰ καὶ τὶς καταστροφές, λεηλασίες καὶ τοὺς ἀνδραποδισμοὺς, ποὺ θὰ ἐλάμβαναν χώρα ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου, ὅταν θὰ κατελάμβανε τὶς πόλεις μὲ βίαιον τρόπο.

6. Γιὰ τὸν ἐμφύλιον αὐτὸν πόλεμον στὸ Βυζάντιο βλ. G. Ostrogorsky, ὅπ. π., σσ. 420-430. D. M. Nicol, The Last Centuries of Byzantium 1261-1453, New York 1972, σσ. 191-216.

7. Καντακουζηνός III, 73: II, 444-445.

8. Καντακουζηνός III, 99: II, 609.

9. Ioannis Cantacuzeni eximperatoris Historiarum Libri IV graece et latine, cura Ludovici Schopeni, Volumen III, Bonnae 1832, σ. 605: «Philippopolis metropolitanus II, 445, 2. 609, 12».

Ὁ Κ. Μ. Ἀποστολίδης ὑποστηρίζει ὅτι ἀφ' ἑλλην μητροπολίτης μετὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Φιλιππουπόλεως τῷ Ἀλεξάνδρῳ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κρατήσας μόνον τὸν τίτλον τοῦ (ἀπλοῦς τιτουλάριος ἄνευ ἐπαρχίας), ἀντ' αὐτοῦ δὲ διωρίσθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὁ μνημονευόμενος Μανουήλ, ἐξαρτώμενος πλέον ἐκ τοῦ πατριαρχείου Τυρνόβου»¹⁰. Καὶ ὁ Θ. Ν. Βλάχος, σχετικῶς πρόσφατα (1972), διατυπώνει τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ συμμετοχὴ «τοῦ τῆς Φιλίππου μητροπολίτου» (= Φιλιππουπόλεως) στὶς πρεσβεῖες πρὸς Ἰωάννη Καντακουζηνὸν καὶ Ἰωάννη Παλαιολόγο ἀδδηγεῖ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως ἠδύνατο νὰ ἀσκῇ τὰ καθήκοντά του, ἂν καὶ ἡ πόλις εὕρισκετο ὑπὸ βουλγαρικὴν κατοχὴν»¹¹. Σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ἐργασίας τοῦ ὁ Θ. Βλάχος, στηριζόμενος σὲ πληροφορία τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ, κατὰ τὴν ὁποία «τῶν μὲν οὖν Θρακικῶν πόλεων οὐδεμία, πλὴν τῆς παραλίου Μηδείας, ἐλέλειπτο, τοῦ μὴ ἐς ὑποταγὴν καταστῆναι τῷ Καντακουζηνῷ μετὰ τὴν ἐς Βυζάντιον εἰσοδὸν τε καὶ τὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀναγορευσεως ἐντελές», δέχεται ὅτι τὸ 1345 ἡ Φιλιππούπολη περιῆλθε καὶ πάλι στοὺς Βυζαντινοὺς. Γιὰ νὰ ἐνισχύσει μάλιστα τὴν ἄποψίν του, προσκομίζει καὶ τὸ γεγονός τῆς συμμετοχῆς «τοῦ τῆς Φιλίππου μητροπολίτου» στὴν πρεσβεία πού ἔστειλε ὁ Καντακουζηνὸς στὸν Ἰωάννη Παλαιολόγο¹².

Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς σήμερα δὲν μποροῦν νὰ γίνουν δεκτές:

α) Διότι κατὰ τὸν Νικηφόρο Γρηγορᾶ, σύγχρονο τοῦ Καντακουζηνοῦ, στὶς πρεσβεῖες τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἔλαβε μέρος ὁ μητροπολίτης τῶν Φιλίππων τῆς Μακεδονίας καὶ ὄχι ὁ Φιλιππουπόλεως. Ὁμιλώντας ὁ Γρηγορᾶς ἀναδρομικῶς γιὰ τὴν πρεσβεία τοῦ ἔτους 1344 σημειώνει: «προσκαλεσάμενος οὖν τὸν τῶν Φιλίππων ἀρχιθύτην, καὶ ὅσοι σὺν γε αὐτῷ πρὸ δυοῖν που τοῖν ἐναυτοῖν πρέσβεις πρὸς τῆς βασιλίδος Ἄννης ἐπέμφθησαν ἐς Διδυμότειχον ὄντι αὐτῷ, διεξέηε τοιαύδε»¹³. Ὁ μητροπολίτης Φιλίππων ἦταν ὁ γνωστὸς ἀντιπαλαμῆτης Νεόφυτος¹⁴.

10. Κ. Μ. Ἀποστολίδου, Ἡ τῆς Φιλιππουπόλεως ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἐν Ἀθήναις 1959, σσ. 191-192. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἱερὰ τῆς Φιλιππουπόλεως μητρόπολις καὶ οἱ κώδικες αὐτῆς, Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Ἐπισκοπικοῦ 4 (1937-1938) 9-10.

11. Θ. Ν. Βλάχου, Ἡ ἱστορία τῆς Φιλιππουπόλεως κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον, Θεσσαλονίκη 1972, σσ. 120-121.

12. Θ. Ν. Βλάχου, Ὅπ. π., σσ. 121-122. Πρβλ. Γρηγορᾶς XVI, 1: II, 795. GIBI, τ. 11, σ. 188.

13. Γρηγορᾶς XV, 8: II, 776¹⁸⁻²¹. Στὸ χωρίο αὐτὸ στηριζόμενος καὶ ὁ Γ. Ι. Θεοχαρίδης διορθώνει τὸ λάθος τοῦ ἐκδότη τοῦ Καντακουζηνοῦ (Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας καὶ ἄλλα προσωπογραφικὰ ἐξ ἀνεκδότου χρυσοβούλλου τοῦ Καντακουζηνοῦ, Ἑλληνικά 17 [1962] 12, σημ. 2,3). Σημειωτέον ὅτι στὸ ἴδιο λάθος μετὰ τὸν ἐκδότη τοῦ Καντακουζηνοῦ ἔπεσε καὶ ὁ S. Salaville (Cabasilas le Sacellaire et Nicolas Cabasilas, Échos d' Orient 35 [1936] 422-423).

14. Γιὰ τὸν Φιλίππων Νεόφυτο βλ. S. Valh é, Les évêques de Philippes, Échos

β) Διότι δὲν συναντοῦμε τὸν Φιλιππουπόλεως στὴν Ἐνδημοῦσα Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὸ ἔτος 1330 ἕως τὸ ἔτος 1387¹⁵, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ Φιλίππων λαμβάνει μέρος στὴ σύνοδο αὐτὴ τὸ 1342¹⁶ καὶ τὸ 1345¹⁷, ὡς καὶ στὴν ἀντιπалаμική σύνοδο τοῦ Ἰουλίου 1347, στὴν ὁποία μετέχουν 20 ἀρχιερεῖς. Ἡ σύνοδος αὐτὴ στρέφεται κατὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰσιδώρου Βουχειρᾶ ὡς πατριάρχη καὶ ἐκδίδει καθαιρετικὸ τόμο¹⁸. Ἐν συνεχείᾳ ὁμοῦ καὶ ὁ Νεόφυτος καταδικάζεται καὶ ἀναθεματίζεται ἀπὸ τὴν Ἐνδημοῦσα Σύνοδο τοῦ Αὐγούστου 1347¹⁹ καὶ ἔτσι χάνεται ἀπὸ τὸ προσκῆνιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τοῦ Βυζαντίου.

γ) Διότι καὶ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ τὴ Φιλιππούπολη, χρησιμοποιοῖ τὸ ὄνομα Φιλίππουπόλις²⁰ καὶ ὄχι «Φιλίππουπόλις». Τοῦτο σημαίνει ὅτι στὴν Ἱστορία τοῦ Καντακουζηνοῦ ἢ «Φιλίππουπόλις» δὲν ταυτίζεται μὲ τὴ Φιλιππούπολη.

δ) Διότι στὰ *Notitiae episcopatum* μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀνεύρει τὸ μητροπολίτη τῶν Φιλίππων τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὸν τύπο «ὁ τῆς Φιλίππου», ἐνῶ στὰ ἴδια κείμενα τὸ ὄνομα τοῦ μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως διαφοροποιεῖται. Ἡ πόλη μνημονεύεται πάντοτε ὡς Φιλίππουπό-

d' Orient 3 (1899-1900) 267. G. Mercati, *Notizie di Procoro e Demetrio Cidone Manuele Caleca e Teodoro Meliteniota ed altri appunti per la storia della teologia e della letteratura bizantina del secolo XIV*, Città del Vaticano 1931, σσ. 221-223. S. Salaville, ὅπ. π., σσ. 421-427. P. Lemerle, *Philippe et la Macédoine orientale à l' époque chrétienne et byzantine. Recherches d' histoire et d' archéologie. Texte*, Paris 1945, σ. 275, No XXXIX. J. Meyendorff, *Introduction à l' étude de Grégoire Palamas*, Paris 1959, σσ. 120, 133, 153. Γ. Ι. Θεοχαρίδης, ὅπ. π., σ. 12, σημ. 2, 3. Darrouzès, *Regestes*, No 2235, 2248, 2259, 2272, 2289. Δ. Γ. Τάμας, Ἰωσήφ Καλοθέτου Συγγράμματα, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 307, ὅπου, κατὰ τὸν Ἰωσήφ τὸν Καλόθετο, ἀναφέρεται ὅτι ἀπέθανε πρὸ τοῦ 1355/1356 στὴ μονὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου στὴν Κωνσταντινούπολη.

15. Βλ. τοὺς σχετικὸς πίνακες στοῦ Darrouzès, *Registre*, σσ. 346 καὶ 374-375.

16. MM I, No 101, σ. 230. Πρβλ. Darrouzès, *Registre*, σ. 350.

17. MM I, No 108, σ. 242. Πρβλ. Darrouzès, *Registre*, σ. 350.

18. Τὸ κείμενο τοῦ τόμου τῆς συνόδου τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1347 βλ. στοῦ L. Allatius, *De Ecclesiae Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione, Coloniae Agripinae* 1648, στ. 803-810 (ἐλληνικὸ κείμενο χωρὶς ὑπογράφες), στ. 810-813 (λατινικὴ μετάφραση). PG 150, 877D-885A. Πρβλ. Meyendorff, *Introduction*, σ. 134.

19. Ἡ σύνοδος τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1347 καθήρεσε τὸν Φιλίππων Νεόφυτο καὶ τὸν Γάνου Ἰωσήφ, συγχρόνως ὁμοῦ καταδίκασε σὲ ἀργία τοὺς μητροπολίτες Ἐφέσου Ματθαῖο καὶ Παλαιῶν Πατρῶν Μητροφάνη. Τὸ κείμενο τοῦ τόμου βλ. στοῦ P. Usrenski, *Istorija Afona*, τ. III, 2, σσ. 728-737, εἰδικῶς γιὰ τὴν καταδίκη τοῦ Φιλίππων Νεοφύτου στὴ σ. 735.

20. Καντακουζηνός I, 35: I, 170⁴. I, 36: I, 172²³, 175^{7,19}, 176², 177¹⁰. I, 37: I, 178^{4,10,16,26}.

λις ἢ ἡ Φιλίππου πόλις τῆς Θράκης καὶ ὁ μητροπολίτης ὡς «ὁ Φιλίππου πόλεως»²¹.

ε) Διότι δὲν ἔχουμε κάποια σαφὴ μαρτυρία γιὰ ἀνακατάληψη τῆς Φιλίππουπόλεως ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς μετὰ τὸ 1344. Ἐναντίον τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ ὀμιλεῖ καὶ ἡ συμμετοχὴ τοῦ Φιλίππουπόλεως Μανουὴλ στὴ σύνοδο τοῦ Τυρνόβου τὸ 1359. Ἄν ἡ Φιλίππουπόλη εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ὁ Μανουὴλ εἶχε καταφύγει στὸ Τύρνοβο ὡς μητροπολίτης τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, τότε στὸ Βίο τοῦ ὁσίου Θεοδοσίου ὁ Μανουὴλ ἔπρεπε νὰ μνημονεῦεται ὡς χηρεύων ἢ πρῶην Φιλίππουπόλεως. Τέτοιο ὅμως πράγμα δὲν συμβαίνει καὶ ὁ Μανουὴλ χαρακτηρίζεται κανονικὸς μητροπολίτης Φιλίππουπόλεως. Ἡ μαρτυρία τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ γιὰ ἀνακατάληψη ὄλων τῶν θρακικῶν πόλεων (ἐκτὸς τῆς Μηδείας) πρέπει νὰ ἐκτιμηθεῖ σὲ συνάρτηση μὲ τὴ σημασίαν τοῦ ὄρου Θράκη στοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ἰδιαίτερα στὸν Γρηγορᾶ. Ὅμως ἡ γεωγραφικὴ ὁρολογία τῶν Βυζαντινῶν εἶναι σχετικὴ. Ἐκτὸς αὐτοῦ δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι ἡ Φιλίππουπόλη ἀνῆκε στὸ θέμα τῆς Μακεδονίας καὶ οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ μποροῦσαν νὰ τὴν συμπεριλαμβάουν στὶς πόλεις τῆς Μακεδονίας.

Εἶναι περιττὸ νὰ τονισθεῖ ὅτι οἱ πηγές δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ καταλήξουμε σὲ κάποιο ὀριστικὸ συμπέρασμα ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα τοῦ Μανουὴλ Φιλίππουπόλεως: Εἶναι ὁ βυζαντινὸς μητροπολίτης τῆς Φιλίππουπόλεως, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐπαρχία τὸ 1344 περιῆλθε μέσα στὰ ὅρια τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους; Εἶναι βουλγαρικῆς καταγωγῆς μητροπολίτης, ποὺ διαδέχθηκε τὸν βυζαντινὸ προκάτοχό του τὸ 1344 ἢ ἀργότερα, μετὰ τὸ θάνατο δηλαδὴ τοῦ βυζαντινοῦ μητροπολίτη; Πιθανότατο εἶναι τὸ πρῶτο, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπειδὴ οἱ πηγές δὲν ὀμιλοῦν γιὰ κάποια μεταβολὴ στὰ πράγματα τῆς μητροπόλεως τῆς Φιλίππουπόλεως κατὰ τὴν παράδοση τῆς περιοχῆς ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βουλγάρους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπειδὴ δὲν βρίσκομε τὸν δῆθεν πρῶην Φιλίππουπόλεως στὴν Κωνσταντινούπολη νὰ λαμβάνει μέρος στὶς ἐργασίες τῆς Ἐνδημούσας Συνόδου.

21. Συνήθως στὰ Notitiae episcopatum ἀπαντᾷ ὁ τύπος «ὁ Φιλίππου» (D a r r o u z è s, Notitiae, No 2, 41· 3,48· 7,614· 8,41· 9,487· 10,577· 12,39· 13,626· 14,42· 15,39· 16,39· 17,47· 18,47· 19,51· 20,39), ἀλλὰ σὲ ὀρισμένα ἀπὸ αὐτὰ ὑπάρχουν οἱ ἐνικοί τύποι «ὁ Φιλίππου» καὶ «ἡ Φιλίππου» (A ὕ ὄ θ ι, No 7,39, 614 app. crit.· 8, 41 app. crit.· 11,41 καὶ app. crit.· 12,39 app. crit.· 13,627· 15,39 app. crit.· 17,47, 2a στήλη). Πρβλ. Σ π. Λ ά μ π ρ ο υ, Ἐνθυμήσεων ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη (Ἄρ. 1-562), Νέος Ἑλληνομνήμων 7 (1910) 186, No 249. Ἡ μητρόπολη Φιλίππουπόλεως μνημονεῦεται σ' ὅλα τὰ Notitiae episcopatum, γι' αὐτὸ θεωρῶ περιττὸ νὰ παραπέμψω λεπτομερῶς. Πρβλ. D a r r o u z è s, Notitiae, κατὰ τὸν Index grec, σ. 478.

2. Συμμετοχή τοῦ χηρεύοντος μητροπολίτη Μαδύτων Ἰακώβου.

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι ὅτι στή σύνοδο αὐτή ἔλαβε μέρος καί ὁ μητροπολίτης Μαδύτου Ἰακώβος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ὡς χηρεύων²². Τό πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἰακώβου στή σύνοδο αὐτή δέν ἔχει ἀπασχολήσει τήν ἐπιστήμη μέχρι σήμερα²³, γι' αὐτό θεωρῶ σκόπιμο νά ἀσχοληθῶ μέ τό ζήτημα. Ὡς γνωστόν, ἡ Μάδυτος εἶναι πόλη τῆς Θράκης καί κεῖται στή χερσόνησο τῆς Καλλιπόλεως²⁴. Κατά τήν ὑπ' ὄψη ἐποχή βρισκόταν μέσα στά ὄρια τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καί ἦταν ἔδρα μητροπόλεως πού ἀνῆκε στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο²⁵. Συνεπῶς καί ὁ Ἰακώβος ἦταν κληρικός τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τοῦτο ὅμως εἶναι σκάνδαλο, τουλάχιστον γιά τόν σύγχρονο ἄνθρωπο πού σκέπτεται μέ στενά σημερινά σχήματα. Πῶς εἶναι δυνατόν ἕνας μητροπολίτης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου νά λαμβάνει μέρος στίς ἐργασίες τῆς Συνόδου τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας;

Ἐρευνα στίς πηγές ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ Ἰακώβος εἶναι ἱστορικό πρόσωπο²⁶. Ὡς μητροπολίτης Μαδύτου ἔλαβε μέρος στίς συνόδους τῆς Κωνσταντινουπόλεως τό 1347 καί τό 1351.

Ὡς γνωστόν, ἡ σύνοδος τοῦ 1347 ἀντιμετώπισε προβλήματα πού συνδέονταν μέ τήν ἡσυχαστική ἔριδα. Ἡδη τό Σεπτέμβριο τοῦ 1346 ἔξι ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ὑπέγραψαν ἔκκληση πρὸς τή βασίλισσα Ἄννα, μέ τήν ὁποία ζητοῦσαν νά προσαχθεῖ ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Καλέκας σέ συνο-

22. Κάλλιςτος, *Žitie* 19, σσ. 25²⁰-26¹.

23. Ὁ H.-V. Beyer σέ βιβλιοκρισία τῆς διδακτορικῆς μου διατριβῆς ἀσχολεῖται δι' ὀλίγων μέ τόν Ἰακώβο (*Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik* 33 [1983] 385), ἀλλά δέν ἀντιμετωπίζει τό πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἰακώβου στή σύνοδο τοῦ Τυρνόβου (1359).

24. Γιά τή Μάδυτο βλ. Χρυσόστομου Α. Παπαδοπούλου, *Μάδυτος ἡ πόλις τῆς Χερρονήσου. Πατριδογραφία, ἐν Ἀθήναις 1890*. Ἀ. Ε. Σιτταρᾶ, *Ἡ Μάδυτος πόλις τῆς Θρακικῆς χερσονήσου ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, Ἀθήναι 1971*.

25. Ἡ Μάδυτος κατ' ἀρχάς ἦταν ἐπισκοπὴ ὑπαγόμενη στό μητροπολίτη Ἡρακλείας τῆς Θράκης (*D a r r o u z è s, Notitiae*, No 7, 163· 9,59· 10,59· 16,132· 20,47) καί ἐν συνεχείᾳ μητρόπολη (αὐτόθι σσ. 123, 124, 134, σημ. 5, 141, 144, 164, Not. No 11,70· 12,68· 13,778· 14, [70]· 15,68· 16,68· 17,80· 18,80· 19,88· 20,47). Ἄν καί ἦταν μητρόπολη, δέν εἶχε ἐπισκοπὲς ὑποκείμενες σ' αὐτή (Not. No 13, 778).

26. Γιά τόν Μαδύτου Ἰακώβο βλ. M. Le Quien, *Oriens christianus, Parisiis 1740*, στ. 1144. Χρυσόστομου Α. Παπαδοπούλου, ὅπ. π., σ. 38. G. Mercati, ὅπ. π., σ. 202, σημ. 4. Μ. Σταμούλη, Συμβολὴ εἰς τήν ἱστορίαν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης, *Θρακικά* 14 (1940) 131. E. Honigmann, *Die Unterschriften des Tomos des Jahres 1351, Byzantinische Zeitschrift* 47 (1954) 107, 110, No 19. Ἀ. Ε. Σιτταρᾶ, ὅπ. π., σσ. 153-154. D a r r o u z è s, *Regestes*, No 2289, 2324, 2326, 2363. PLP, No 7900.

δικό δικαστήριο κατηγορούμενος ἐπὶ σιμωνία, ἱεροσυλία καὶ αἰρέσει²⁷. Ἐπειδὴ ἡ βασιλομήτωρ Ἄννα εἶχε πιά καὶ προσωπικῶς ἀντιληφθεῖ ὅτι ὁ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλός της Ἰωάννης Καντακουζηνὸς κέρδιζε συνεχῶς ἔδαφος καὶ ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή θὰ εἰσῆρχετο στὴν Κωνσταντινούπολη, συνεκάλεσε σύνοδο τὴν 2α Φεβρουαρίου 1347. Ἡ σύνοδος ὑπὸ τὴν προεδρία τῆς Ἄννας καὶ τοῦ υἱοῦ της Ἰωάννου Παλαιολόγου δήλωσε τὴν ἐμμονή της στὸν τόμο τῆς συνόδου τοῦ 1341 καὶ καθήρесе τὸν πατριάρχη Ἰωάννη Καλέκα, προσωπικὸ ἀντίπαλο ἔχι μονάχα τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ. Ἡ σύνοδος αὐτὴ συνέχισε τὶς ἐργασίες της καὶ μετὰ τὴν εἴσοδο τοῦ Καντακουζηνοῦ στὴν Πόλη (3 Φεβρουαρίου). Ἐπεκύρωσε τὴν καταδίκη τοῦ Γρηγορίου Ἀκινδύνου καὶ συνέταξε συνοδικὸ τόμο²⁸, ποῦ συμπλήρωνε τὸν τόμο τῆς συνόδου τοῦ 1341. Ὡς νέο πατριάρχη ἐξέλεξε τὸν Ἰσιδώρο Βουχειρᾶ, ὁπαδὸ τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ. Στὶς ἐργασίες τῆς συνόδου αὐτῆς ἔλαβε μέρος καὶ ὁ μητροπολίτης Μαδύτου Ἰσαάκ, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει καὶ τὸν σχετικὸ τόμο²⁹.

Οἱ ἐνέργειες τῶν Παλαμιτῶν, ἀλλὰ κυρίως ἡ ἐκλογή τοῦ Ἰσιδώρου ὡς πατριάρχη, δημιούργησε ἀντιδράσεις ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ἀντιπαλαμιτῶν. Ἡ ὁμάδα τῶν ἀντιπαλαμιτῶν ἐπισκόπων (περίπου 20) μάλιστα συνῆλθε σὲ σύνοδο καὶ καθήρесе τὸν Ἰσιδώρο. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1347 οἱ ἐπίσκοποι αὐτοὶ ἐξέδωκαν καὶ συνοδικὸ τόμο, στὸν ὁποῖο περιέχεται ἡ καθαίρεση τοῦ Ἰσιδώρου καὶ ἡ καταδίκη τῶν ἰδεῶν τόσο τοῦ Παλαμᾶ, ὅσο καὶ τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου³⁰.

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1347 ὁ Ἰσιδώρος συνεκάλεσε σύνοδο καὶ καταδίκασε τοὺς ἐπικεφαλῆς τῆς κινήσεως αὐτῆς. Καθήρесе τοὺς Φιλίππων Νεόφυτο καὶ Γάνου Ἰωσήφ καὶ ἐπέβαλε τὴν ποινὴ τῆς ἀργίας στοὺς Ἐφέσου Ματθαῖο καὶ Πατρῶν Μητροφάνη. Στοὺς δύο τελευταίους ἔδωκε προθεσμία νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ ἐπιστρέψουν στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας ἕως τὸ

27. Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Τόμος ἀγάπης κατὰ Λατίνων, ἐν Γλασιῷ τῆς Μολδοβλαχίας 1698, σσ. (8-9) τῆς εἰσαγωγῆς. PG 151, 767D-770C. Meyendorff, Introduction, σ. 119. Darrouzès, Regestes, No 2263.

28. Τὸ κείμενο τοῦ τόμου τῆς συνόδου τοῦ 1347 βλ. στῶν MM I, σσ. 243-255. Uspenskij, Istorija Afona, τ. III, 2, σσ. 713-726. Πρβλ. J. Meyendorff, Le tome synodal de 1347, Zbornik radova Vizantološkog instituta 81, (1963) 209-227. Meyendorff, Introduction, σσ. 113-134. G. T. Dennis, The Deposition of the patriarch John Calecas, Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft 9 (1960) 51-55. Darrouzès, Regestes, No 2270.

29. Γιὰ τὸ μητροπολίτη Ἰσαάκ, ὁ ὁποῖος ἐπεσκόπευσε ἀπὸ τὸ 1329 (1324;) ἕως τὸ 1347, βλ. PLP, No 8254, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

30. Τὸ κείμενο τοῦ τόμου τῶν Ἀντιπαλαμιτῶν ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1347 βλ. στοῦ L. Allatius, De Ecclesiae Occidentalis..., σσ. 803-810. PG 150, 877-885. Πρβλ. Meyendorff, Introduction, σ. 134. Darrouzès, Regestes, No 2281.

Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Τόν τόμο τῆς συνόδου αὐτῆς ὑπογράφει ὁ νέος μητροπολίτης τῆς Μαδύτου Ἰάκωβος³¹.

Ἡ ἀνωτέρω περιγραφή νομίζω καθιστᾶ σαφές ὅτι ὁ Ἰάκωβος ἐξέλεγγη μητροπολίτης Μαδύτου μετὰ τὴ σύνοδο τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1347, στὶς ἐργασίες τῆς ὁποίας ἔλαβε μέρος ὁ προκάτοχός του Ἰσαάκ, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ σύνοδο τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1347, τὸν συνοδικὸ τόμο τῆς ὁποίας ὑπογράφει ὁ ἴδιος ὁ Ἰάκωβος. Ἡ ἐκλογή του κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ δείχνει ὅτι ὁ Ἰάκωβος ἀνῆκε στὸ ἡσυχαστικὸ κίνημα τῶν Παλαμιτῶν. Ἡ διαδοχὴ στὸ μητροπολιτικὸ θρόνο τῆς Μαδύτου πρέπει νὰ ἔγινε μὲ ὀμαλὸ τρόπο, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰσαάκ, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι δὲν μαρτυρεῖται στὶς πηγές συνοδικὴ καταδίκη τοῦ Ἰσαάκ, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ὁ Ἰσαάκ φαίνεται ὅτι δὲν ἦταν ἐνσυνείδητος ἀντιπαλαμίτης, ἀφοῦ ἔλαβε μέρος στὶς ἐργασίες τῆς παλαμιτικῆς συνόδου τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1347 καὶ ὑπέγραψε τὸν τόμο τῆς συνόδου αὐτῆς.

Τέσσερα χρόνια μετὰ ταῦτα (1351) ὁ νέος πατριάρχης Κάλλιστος Α' συνεκάλεσε νέα σύνοδο, ἡ ὁποία φιλοδοξοῦσε νὰ ἐπιλύσει ὅλα τὰ προβλήματα τῶν ἡσυχαστικῶν ἐρίδων. Ἡ σύνοδος αὐτὴ ὄχι μόνον καταδίκασε τοὺς Ἀντιπαλαμίτες, ἀλλὰ καὶ ὕρισε, μετὰ ἀπὸ διεξοδικὴ συζήτηση, τὴ διδασκαλία τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ περὶ τῆς διακρίσεως ἀκτίστου ἀπροσίτου θείας οὐσίας καὶ ἀκτίστων ἀλλὰ προσιτῶν θείων ἐνεργειῶν ὡς δόγμα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας³². Τὸν τόμο τῆς συνόδου αὐτῆς³³ ὑπογράφει καὶ «ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μαδύτων καὶ ὑπέρτιμος Ἰάκωβος»³⁴, ὁ ὁποῖος καὶ συμμετεῖχε στὸ ἔργο τῆς συνόδου.

Τελευταία φορὰ γιὰ τὸ μητροπολίτη Μαδύτου, χωρὶς ὄνομα ὅμως, γίνεται λόγος σὲ πράξη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πού ἀπεστάλη στὸ μητροπολίτη Κιέβου καὶ πάσης Ρωσίας Ἀλέξιο τὴν 30ῃ Ἰουνίου 1354. Στὸ ἔγγραφο αὐτὸ ἀνακοινώνεται ἡ συνοδικὴ ἀπόφαση γιὰ πλήρωση τοῦ κενοῦ θρόνου τῆς μητροπόλεως Κιέβου καὶ πάσης Ρωσίας μὲ μετάθεση ἐπισκόπου. Μετατίθεται ὁ ἐπίσκοπος Βλαντιμήρου Ἀλέξιος στὴ μητρόπολη Κιέβου³⁵. Στὴ σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴ λήψη τῆς ὡς ἄνω ἀποφάσεως ἔλαβαν μέρος ὁ πατριάρχης Φιλόθεος Κόκκινος καὶ οἱ μητροπολίτες ἢ ἐπίσκοποι Χαλκηδόνος, Μελενίκου, Ποντοηρακλείας, Ρόδου, Χριστουπόλεως,

31. Τὸ κείμενο ἐξέδωκε ὁ Uspenskiĭ, *Istorija Afona*, τ. III, 2, σσ. 728-737. Πρβλ. Darrouzès, *Regestes*, No 2289.

32. Meyendorff, *Introduction*, σσ. 141-153.

33. Uspenskiĭ, *Istorija Afona*, τ. III, 2, σσ. 741-780. PG 151, 717-764. Πρβλ. Darrouzès, *Regestes*, No 2324. Fr. Dölger, *Ein byzantinisches Staatsdokument in der Universitätsbibliothek Basel: ein Fragment des Tomos des Jahres 1351*, *Historisches Jahrbuch* 72 (1953) 205-221.

34. PG 151, 762. E. Honigmann, ὅπ. π., No 19.

35. MM I, No 151, σσ. 336-340. Πρβλ. Darrouzès, *Regestes*, No 2363.

Μυτιλήνης, Ἄπρω, Μαδύτων, Καλλιουπόλεως, Τενέδου, Γαρέλλης, Ἐξαμιλίου³⁶. Δυστυχῶς στὸ σχετικὸ ἔγγραφο δὲν ὑπάρχουν οἱ ὑπογραφές τῶν μητροπολιτῶν ἢ ἐπισκόπων καὶ ἔτσι δὲν μποροῦμε νὰ διαπιστώσουμε, ἂν ὁ μητροπολίτης Μαδύτου εἶναι ὁ Ἰάκωβος ἢ ὁ διάδοχός του. Ἄν ὅμως λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι ἀπὸ τὸ ἔτος αὐτὸ καὶ ἐξῆς δὲν ἐμφανίζεται ὁ μητροπολίτης Μαδύτων στὰ πρακτικὰ τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἔτος 1324 καὶ ἐξῆς τὸν συναντοῦμε πολλές φορές (1324 4 φορές, 1329 1 φορά, 1337 1 φορά, 1339 1 φορά, 1340 3 φορές, 1341 2 φορές, 1342 2 φορές, 1343 1 φορά, 1345 1 φορά, 1347 1 φορά, 1351 1 φορά, 1354 1 φορά³⁷, καὶ αὐτὲς εἶναι οἱ περιπτώσεις, στὶς ὁποῖες ἔχουμε μνεῖα τοῦ μητροπολίτη, ἐνῶ ἀσφαλῶς θὰ παρέστη καὶ σὲ ἄλλες πολλές συνεδριάσεις χωρὶς νὰ μνημονεύεται τὸ ὄνομά του), πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι στὴ σύνοδο ἐκείνη ἦταν παρὼν ὡς Μαδύτων ὁ Ἰάκωβος.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ εὐλόγως ἀνακύπτουν τὰ ἐρωτήματα: α) Γιατί ὁ Ἰάκωβος ἐγκατέλειψε τὸ Βυζάντιο; καὶ β) πότε συνέβη τὸ γεγονός αὐτό;

Τὰ αἷτια τῆς φυγῆς τοῦ Ἰακώβου εἶναι δυνατὸν νὰ συνδεθοῦν μὲ τρία γεγονότα:

α) Μὲ τὴν καταστροφή τῆς Μαδύτου ἀπὸ σεισμό, ποῦ ἔγινε τὴν 1η Μαρτίου 1354. Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 87,3 χρονικὸ σημειώνει: «ἔτει ,ςωξβ' (= 1354), ἰνδικτιῶνος ζ', μηνὶ μαρτίῳ α', ἡμέρᾳ σαββάτῳ, πρώτη τῶν νηστεϊῶν, ὥρα β' τῆς νυκτός, σεισμὸς ἐγένετο φοβερώτατος καὶ ἐχάλασε κάστρον τῆς Μακεδονίας, τὰ πλεῖστα δὲ κατὰ γυαλὸν ἀπὸ τὴν Μάδυτον ἕως τὸν Ῥαιδεστόν, ἐκ τῶν θεμελιῶν αὐτῶν, καὶ ἐσκοτώθη λαὸς οὐκ ὀλίγος. Ὁ δὲ ὑπολειφθεὶς λαὸς ἐπάρθη παρὰ τῶν ἀθῆων Ἀγαρηνῶν. Καὶ οὐαὶ τοῖς Χριστιανοῖς ἔκτοτε»³⁸.

β) Μὲ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Φιλοθέου Κοκκίνου ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ τὴν ἐπάνοδο τοῦ Καλλίστου (τέλη 1354, ἀρχὲς 1355), ἐπειδὴ ἴσως φοβόταν τὴν ὀργὴν τοῦ Καλλίστου καὶ τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου³⁹. Τοῦτο εἶναι πιθανόν, ἂν δεχθεῖ κανεὶς ὅτι ὁ Ἰάκωβος κατὰ τὴν διάρ-

36. MM I, No 158, σ. 338.

37. Βλ. σχετικὸς πίνακας τοῦ Darrouzès, Registre, σσ. 346, 350, 353. Πρὸβλ. Darrouzès, Regestes, No 2106, 2110, 2119, 2149, 2172, 2191, 2196, 2199, 2202, 2207, 2214, 2227, 2235, 2243, 2250, 2259, 2264, 2270. MM I, No, 55/1, σ. 98, No 55/2, σ. 100, No 57, σ. 103, No 60, σ. 128, No 67, σ. 146, No 75, σ. 171, No 89, σ. 193, No 90, σ. 195, No 93, σ. 198, No 97, σ. 219, No 98, σ. 224, No 96 (ὑπογραφή τόμου). No 99, σ. 227, No 101, σ. 230, No 106, σ. 237, No 108, σ. 242, No 151, σ. 338.

38. P. Schreiner, Die byzantinischen Kleinchroniken. 1. Teil. Einleitung und Text, Wien 1975, σ. 613.

39. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ νέου ἐμφυλίου πολέμου στὸ Βυζάντιο κατὰ τὰ ἔτη 1352-1355 μετὰξὺ τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου καὶ τοῦ συναυτοκράτορα Ἰωάννου ΣΤ' Καντακουζηνοῦ ὁ πατριάρχης Κάλλιστος εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας ἀποχώρησε ἀπὸ τὸν θρόνον καὶ αὐτοεξορίστηκε στὴ νῆσον Τένεδο (1353), ἔδρα τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ

κεια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου μεταξύ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ἐτάχθη στὸ πλευρὸ τοῦ Φιλοθέου καὶ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ. Τοῦτο ἐν μέρει μαρτυρεῖ τὸ γεγονός τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἰακώβου στὴ σύνοδο τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1354.

γ) Μὲ τὴν πτώση τῆς Μαδύτου στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς δὲν γνωρίζουμε ἀκριβῶς πότε ἔπεσε ἡ πόλη στὰ χέρια τῶν Τούρκων, ἀλλὰ ὀπωσδήποτε αὐτὸ ἔγινε μετὰ τὸ σεισμὸ τῆς 1ης Μαρτίου 1354 καὶ τὴν κατάληψη τῆς Καλλιπόλεως⁴⁰. Ἡ Καλλιπολις ἦταν θαυμάσιο ὀρμητήριο γιὰ τὶς μελλοντικὲς ἐπιδρομὲς τῶν Τούρκων στὴ Θράκη, ποὺ ἄρχισαν λίγο χρόνον μετὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Τούρκων στὴν πόλη αὐτή. Ἦδη τὸ χρονικὸ τοῦ σεισμοῦ λέγει, «ὁ δὲ ὑπολειφθεὶς λαὸς ἐπάρθη παρὰ τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν»⁴¹.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, τὸ γεγονός τῆς φυγῆς τοῦ Ἰακώβου δὲν μπορεῖ νὰ συνδεθεῖ μὲ τὸ σεισμὸ τῆς 1ης Μαρτίου 1354, διότι τὸν Ἰούνιο τοῦ ἴδιου ἔτους ὁ Ἰάκωβος ἔλαβε μέρος στὶς ἐργασίες τῆς Ἐνδημούσας Συνόδου⁴². Ἐπίσης ἡ ἀπουσία κάποιας πράξεως ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς Ἐνδημούσας Συνόδου ἀπὸ τὸ 1355 καὶ ἐξῆς, ποὺ νὰ ἀναφέρεται σὲ ἀναδιάρθρωση ἐπισκοπῶν καὶ μητροπόλεων στὴ χερσόνησο τῆς Καλλιπόλεως (π.χ. κατάργηση τῆς Μητροπόλεως, συγχώνευση Καλλιπόλεως καὶ Μαδύτου) δείχνει ὅτι ἡ κατάργηση τῆς Μητροπόλεως Μαδύτου συνδέεται μὲ τὴν φυγὴ τοῦ Ἰακώβου στὴ Βουλγαρία. Τέλος, πρέπει νὰ ἀποκλειστεῖ ἡ σύνδεση τῆς φυγῆς τοῦ Ἰακώβου μὲ τὴν ἐπάνοδο στὸν πατριαρχικὸ θρόνον τοῦ πατριάρχου Καλλίστου, διότι, ἂν ἀνῆκε ὁ Ἰάκωβος στὸ ἀντίπαλο στρατόπεδο τοῦ Φιλοθέου Κοκκίνου, ἀσφαλῶς ὁ Κάλλιστος δὲν θὰ μνημόνευε τὴν παρουσία τοῦ Ἰακώβου στὴ σύνοδο τοῦ Τυρνόβου τὸ 1359. Ὁ ξηρὸς τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο παρουσιάζεται ὁ Ἰάκωβος στὸ Βίο, δείχνει ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι στὸ Βυζάντιο ἦταν γνωστὴ ἡ φυγὴ του στὴ Βουλγαρία, ἄλλως ὁ Κάλλιστος θὰ ἔνιωθε ἄμεσα τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσει τὴν παρουσία τοῦ χηρεύοντος βυζαντινοῦ μητροπολίτη Ἰακώβου στὴ Βουλγαρία, ὅπως πράττει στὶς περιπτώσεις τῶν βυζαντινῶν Θεοδωρήτου⁴³,

¹ Ἰωάννου Παλαιολόγου. Τὸν πατριαρχικὸ θρόνον κατέλαβε ὁ Φιλόθεος Κόκκινος, ὁ ὁποῖος τάχθηκε στὸ πλευρὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ὅταν ὅμως εἰσῆλθε νικητῆς ὁ Παλαιολόγος στὴν Κωνσταντινούπολη (τέλος 1354), ὁ Φιλόθεος ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ θρόνον καὶ τὴ θέση του κατέλαβε ὁ ἐπιστρέψας Κάλλιστος (1355). Γιὰ τὸν ἐμφύλιον αὐτὸ πόλεμον βλ. G. Ostrorsky, ὅπ. π., σσ. 436-438. D. Nicol, ὅπ. π., σσ. 244-257.

⁴⁰ Γιὰ τὸ χρόνο πτώσεως τῆς Καλλιπόλεως στὰ χέρια τῶν Τούρκων ὑπάρχει ἐκτενέστατη βιβλιογραφία. Βλ. προχειρῶς P. Charanis, On the date of occupation of Gallipoli by the Turks, *Byzantinoslavica* 16 (1955) 113-117. P. Charanis, *Les BPAXEA XPONIKA comme source historique, Byzantion* 13 (1938) 347-349. P. Schreiner, ὅπ. π., 2. Teil, Wien 1977, σσ. 283-284.

⁴¹ P. Schreiner, ὅπ. π., 1. Teil, σ. 613.

⁴² MM I, No 158, σ. 338.

⁴³ Κάλλιστος, *Zitie* 13, σ. 19.

Λαζάρου και Κυρίλλου Μποσοτᾶ⁴⁴, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ὁ Ἰάκωβος δὲν ἀπώλεσε τὴ μητροπολιτικὴ τιμὴ καὶ ἡ χηρεία του ἀναφέρεται στὴ στέρηση τῆς δυνατότητας ἀσκήσεως τῶν μητροπολιτικῶν του καθηκόντων. Ἡ φυγὴ τοῦ Ἰακώβου λοιπὸν στὴ Βουλγαρία πρέπει νὰ ὀφείλεται στὴν κατάληψη τῆς Μαδύτου ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ στὴν ἀδυναμία ἀσκήσεως τῶν μητροπολιτικῶν του καθηκόντων. Σημαντικὸ ρόλο ἴσως στὴ λήψη ἀποφάσεως νὰ ἐγκαταλείψει τὸ Βυζάντιο καὶ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὸ Τύρνοβο πρέπει νὰ διαδραμάτισε ἡ ρευστὴ κατάσταση στὸ Βυζάντιο (ἐμφύλιος πόλεμος, τουρκικὲς ἐπιδρομές, σύγκρουση Φιλοθέου καὶ Καλλίστου κ.ἄ.). Ἡ φυγὴ πρέπει χρονικῶς νὰ τοποθετηθεῖ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1354 ἢ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1355, διότι ὡς χηρεύων μητροπολίτης ἔπρεπε νὰ παραμένει στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ νὰ λαμβάνει πιδὸ συχνὰ μέρος στὶς ἐργασίες τῆς Ἐνδημούσας Συνόδου. Παρὰ ταῦτα σὲ καμμιά ἀπόφαση τῆς Ἐνδημούσας Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν 30ῆ Ἰουνίου 1354 καὶ ἐξῆς δὲν ἀπαντοῦμε τὸν Ἰάκωβο.

Στὸ Βυζάντιο πάντοτε ὑπῆρχε μιὰ παράδοση: Νὰ πληρώνονται ὠρισμένες ἔδρες μητροπόλεων, ἔστω κι ἂν οἱ ἐπαρχίες εἶχαν περιέλθει στὰ χέρια κατακτητῶν ἢ ἐχθρῶν καὶ οἱ μητροπολίτες δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ ἐγκατασταθοῦν στὶς Μητροπόλεις τους. Οἱ μητροπολίτες αὐτοί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, παρέμεναν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ βοηθοῦσαν στὶς ἐργασίες τῆς Ἐνδημούσας Συνόδου. Καὶ στὴν περίπτωσή τοῦ Ἰακώβου στὸ Τύρνοβο τηρήθηκε ἡ ἴδια παράδοση. Τοῦ ἐπετράπη νὰ ἐγκατασταθεῖ στὸ Τύρνοβο ὡς πρῶν μητροπολίτης καὶ τοῦ παραχωρήθηκε τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνει μέρος στὶς ἐργασίες τῆς συνόδου τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ἐπὶ ἴσοις ὅροις μὲ τοὺς ἄλλους.

Ἡ διαπίστωση αὐτὴ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα, ὄχι μόνον γιατί συνειδητοποιοῦμε ὅτι ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία δὲν ἦταν τόσο κλειστὴ καὶ ἐθνικιστικὴ, ὅσο θέλουν μερικοί, ἀλλὰ καὶ γιατί μᾶς βοηθεῖ νὰ ἀντιληφθοῦμε, γιατί ἡ σύνοδος τοῦ Τυρνόβου τοῦ 1359 ἀσχολήθηκε μὲ 3 ζητήματα. Ποιὰ εἶναι τὰ ζητήματα αὐτά; Στὸ τέλος τοῦ 19ου κεφαλαίου τοῦ Βίου τοῦ ὀσίου Θεοδοσίου, πού κατὰ τὴ γνώμη μου εἶναι ἐλεύθερη ἀπόδοση τῶν πρακτικῶν τῆς συνόδου, πληροφοροῦμεθα ὅτι ἡ σύνοδος καταδίκασε τρεῖς ομάδες αἰρετικῶν:

- α) Τοὺς Εἰκονομάχους,
- β) Τοὺς Βογομίλους, καὶ
- γ) Τοὺς ὀπαδοὺς τῆς αἰρέσεως τῶν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου⁴⁵.

α) Ὑπὸ τοὺς Εἰκονομάχους τῆς πρώτης ομάδας θὰ πρέπει νὰ ἐννοήσουμε τοὺς Ἐβραίους καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τους. Γνωρίζομε ὅτι αὐτοὶ στρέφονταν κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν εἰκόνων, πού εἶχαν τόσο μακρό-

44. Κ ἀ λ λ ι σ τ ο ς, Ζήτῆ 14-15, σσ. 19-22.

45. Κ ἀ λ λ ι σ τ ο ς, Ζήτῆ 19, σ. 26.

χρονη ιστορία στη λατρεία τῆς Ἐκκλησίας⁴⁶. Στὴ διδασκαλία τῶν Ἑβραίων ἢ Βουλγαρική Ἐκκλησία ἀντέταξε τὴ διδασκαλία τῆς Ὁρθοδοξίας ὡς πρὸς τὴ θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου: «Ὁ Μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ἡμετέρα σάρκα ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων τῆς Μητρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Παναχράντου, τέλειος Θεὸς ὢν, ἐγινε καὶ τέλειος ἄνθρωπος γιὰ τὴ δική μας σωτηρία»⁴⁷. Συνέπεια τοῦ δόγματος τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων, ἀνθρώπινης καὶ θείας, εἶναι ἡ δυνατότητα ἐξεικονίσεως καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου⁴⁸. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Βουλγαρική Ἐκκλησία ἀπέιλησε μὲ ἀναθεματισμούς τοὺς αἵρετικούς: «Ὅποιοι δὲν προσκυνεῖ τὸν ἐνσαρκωθέντα Χριστὸν τὸν Θεὸ καὶ τὴ Μητέρα του, ζωγραφισμένη σὲ εἰκόνα ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένοι καὶ κατακεκριμένοι μετὰ τῶν ἀπίστων»⁴⁹. Ὅπως δὲ ὁ Ἰάκωβος Μαδύτου δὲν εἶχε κάποια σχέση μὲ τὴν αἵρεση αὐτῆ, ἀφοῦ κατὰ τὸ Βίο τοῦ ὁσίου Θεοδοσίου ὁ Θεοδόσιος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἀποκάλυψε στὸ βασιλιά καὶ τὸν πατριάρχη τὴν ἐμφάνισή της στὴ Βουλγαρία⁵⁰. Πιθανότατα ὁ Ἰάκωβος συνδέεται μὲ τὴν καταδίκη τῶν δύο ἄλλων αἱρέσεων.

β) Τὴ Βουλγαρική Ἐκκλησία πρόσφατα εἶχε ἀπασχολήσει ἡ αἵρεση τῶν Βογομίλων. Στὴ σύνοδο τοῦ Τυρνόβου, τῆς ὁποίας ἡ σύγκληση χωρὶς ἀποδείξεις τοποθετεῖται στὸ ἔτος 1350, ἡ Βουλγαρική Ἐκκλησία ἀσχολήθηκε μὲ τὶς περιπτώσεις τῶν βογομίλων μοναχῶν Κυρίλλου Μποσοτᾶ καὶ Λαζάρου καὶ τοῦ βουλγάρου ἱερέως Στεφάνου⁵¹. Ἡ καταδίκη τῶν ἀμετανόητων Κυρίλλου καὶ Στεφάνου φαίνεται ὅτι δὲν ἐκλείσει τὸ πρόβλημα γιὰ τὴ Βουλγαρική Ἐκκλησία. Μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἴσως ἡ Βουλγαρική Ἐκκλησία τὴ στιγμὴ ἐκείνη δὲν εἶχε συνειδητοποιήσει καλὰ τὸν κίνδυνο, ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴ δράση τῶν Βογομίλων στὴ Βουλγαρία. Αὐτὸ συμπεραίνει ὁ ἀναγνώστης καὶ ἀπὸ τὴ στάση τοῦ πατριάρχη στὴ συγκεκριμένη περίπτωση⁵². Καὶ ἄλλοι Βο-

46. Κάλλιστος, *Žitie* 18, σ. 25²⁻³.

47. Κάλλιστος, *Žitie* 19, σ. 26⁸⁻⁸.

48. Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Λόγοι ἀπολογητικοὶ πρὸς τοὺς διάβλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας, ἐκδ. Β. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos, III Contra imaginum calumniatores orationes tres*, [Patristische Texte und Studien Band 17], Berlin-New York 1975: II 5⁶⁻¹⁵ (σ. 72), I 4⁵⁴⁻⁸⁸ καὶ III 6⁵⁴⁻⁸⁸ (σ. 77-78), I 8³⁸⁻⁷⁴ καὶ III 8³⁸⁻⁷⁵ (σ. 82-83), I 16¹⁻⁹ (σ. 89), I 17¹⁻⁸ (σ. 93), I 18⁶⁻¹⁴ (σ. 94), II 10⁵⁷⁻⁶⁷ καὶ III 9a⁵⁷⁻⁶⁷ (σ. 99), II 14¹²⁻¹⁷ (σ. 105), I 21³¹⁻³⁸ (σ. 108), III 12⁵⁻³⁵ (σ. 123-124), III 26²³⁻²⁶ (σ. 133). PG 94, 1288AB, 1236BC, 1325AB, 1237D/1240B, 1328C-1329A, 1245B, 1248C, 1249A, 1293C, 1332B, 1300B, 1252D, 1333D/1336B, 1345C.

49. Κάλλιστος, *Žitie* 19, σ. 26⁸⁻¹⁰.

50. Κάλλιστος, *Žitie* 19, σ. 25¹⁵⁻²³.

51. Κάλλιστος, *Žitie* 14-15, σσ. 19-22.

52. Κάλλιστος, *Žitie* 15, σ. 20²³⁻²⁸. Ὁ πατριάρχης τοῦ Τυρνόβου Θεοδό-

γόμιλοι δροῦσαν τότε στη Βουλγαρία. Ὁ μητροπολίτης Ἰάκωβος, πού ἔζησε καί ἔδρασε στοῦ Βυζάντιο, γνώριζε καλά ὅλους ἐκείνους τοὺς Βογομίλους, πού καταδικάστηκαν τὸ 1344 στοῦ Ἁγίου Ὄρους⁵³, ἀφοῦ ἀντίγραφο τοῦ τόμου τῆς καταδίκης αὐτῆς κοινοποιήθηκε στοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχεῖο⁵⁴. Στὸν τόμο αὐτὸ μνημονεύονται ὀνομαστὶ 28 Βογόμιλοι, πού ἐπισημάνθησαν στοῦ Ἁγίου Ὄρους (21) καί στη Θεσσαλονίκη (7)⁵⁵. Ὁ Ἰάκωβος λοιπὸν ἦταν σὲ θέση ὄχι μόνον νὰ ἐπισημάνει τοὺς βογομίλους μοναχοὺς πού εἶχαν καταφύγει ἀπὸ τὸ Βυζάντιο στη Βουλγαρία, ἀλλὰ καί νὰ τονίσει τὸ ἐπικίνδυνον τῆς παραμονῆς τους στη Βουλγαρία καί νὰ δώσει πληροφορίες καί γιὰ τὴ διδασκαλία τους καί γιὰ τὰ πρόσωπα. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ καταδίκη τῶν Βογομίλων ἀπὸ τὴ σύνοδο τοῦ Τυρνόβου (1359).

γ) Τὸ ἴδιο ἰσχύει καί γιὰ τὴν αἵρεση τῶν Βαρλαάμ καί Ἀκινδύνου. Πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια στη Βουλγαρία εἶχε καταφύγει ὁ ἀντιπαλαμῆτης Θεοδώρητος, ἀλλὰ στὴν περίπτωσιν ἐκείνη ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία δὲν ἀσχολήθηκε ἐπίσημως μὲ τὴν καταδίκη τῆς αἵρέσεως αὐτῆς. Στὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα τοῦ Βίου τοῦ ὁσίου Θεοδοσίου δὲν γίνεταί λόγος οὔτε γιὰ σύνοδο οὔτε γιὰ καταδίκη⁵⁶. Αὐτὸ γίνεται σαφὲς καί ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Θεωδώρητου δὲν ὑπάρχει καί στοῦ Σиноδικοῦ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ὁ ἀναγνώστης τοῦ Βίου δὲν ἀντιλαμβάνεται, ἂν ὁ Θεοδώρητος ἐγκατέλειψε τὴ Βουλγαρία. Ἡ μὴ ἐπίσημη καταδίκη τῆς αἵρέσεως αὐτῆς ἀπὸ τὴ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἴσως εἶχε δώσει τὸ δικαίωμα στοῦ Νικηφόρο Γρηγοῦρᾶ νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι καί ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία, μαζὶ μὲ τὰ πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας καί Ἀντιοχείας καί τὶς Ἐκκλησίες Τραπεζούντας, Κύπρου,

σὺν τοῖς ἄλλοις ἐπίσκοποις, ὡς πρὸς τὶς ἐνέργειαι, σὺν τῶν ὁμοίων ἐπὶ τῆς ἁγίας πίστεως, ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτομῆς, ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαίδευσης, ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀγωγῆς, ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποστολῆς, ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποδοτικῆς, ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποδοτικῆς, ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποδοτικῆς, ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποδοτικῆς, ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποδοτικῆς.

53. Βλ. τὴν ἐνδιαφέρουσα ἐργασία τοῦ Antonio Rigo, *L'assemblea generale athonita del 1344 su un gruppo di monaci bogomili* (ms. Vat. Gr. 604 ff. 11r-12v), *Cristianesimo nella storia* 5 (1984) 475-506. Πρβλ. H. - V. Beyer, *Nikophoros Gregoras Antirrhethika I. Einleitung, Textausgabe, Übersetzung und Anmerkungen*, Wien 1976, σσ. 104-108.

54. Τὴν πληροφορία αὐτὴ μᾶς διέσωσε ὁ Νικηφόρος Γρηγοῦρᾶς στὴν Ἱστορία του (XIV, 7: II, 718-719· XXIX, 51: III, 260¹⁻⁵· XXXVII, 24: III, 541-542) καί τοὺς Πράτους Ἀντιρρητικῶν του Λόγους (I 1, 2, 2 [Beyer], σσ. 131, 133).

55. Μέχρι πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια πιστευόταν ὅτι τὸ κείμενον τοῦ τόμου, πού συντάξε ἡ σύνοδος τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί τὸ ἀπέστειλε στοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχεῖο, εἶχε χαθεῖ γιὰ πάντα. Προσφάτως ὅμως (1984) ὁ A. Rigo ἔφερε στοῦ φῶς τῆς δημοσιότητος σημαντικὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἀγιορειτικοῦ γράμματος (ὄπ. π., σσ. 504-506). Ἡ σημασία τοῦ κειμένου αὐτοῦ εἶναι ἀνεκτίμητη, διότι ἀποδεικνύει ὅτι ἡ διήγησις τοῦ Βίου τοῦ ὁσίου Θεοδοσίου γιὰ τὴ δράσιν τῶν Βογομίλων στοῦ Ἁγίου Ὄρους καί στοῦ Τύρνοβο εἶναι κατὰ πάντα ἀξιοπίστη. Γιὰ τοὺς Βογομίλους τοῦ ΙΔ' αἰῶνα βλ. καί τὴν πρόσφατη εἰδικὴ ἐργασία τοῦ A. Rigo, *Monaci esicasti e monaci bogomili*, Firenze 1989.

56. Κάλιστος, Ζήτιο 13, σ. 19.

Ρόδου και Σερβίας, είχε καταδικάσει τη διδασκαλία του Γρηγορίου Παλαμά και είχε αναθεματίσει τον Παλαμά και τον Ίσιδωρο Βουχειρά⁵⁷. Η καταδίκη της αίρέσεως των Βαρλαάμ και Ακινδύνου από τη σύνοδο του Τυρνόβου (1359) σημαίνει ότι εκπρόσωποι της αίρέσεως αυτής δρούσαν και τότε στη Βουλγαρία. Στην επισήμανση των αίρετικών αυτών ο Ίάκωβος μπορούσε να προσφέρει πολλές υπηρεσίες, αφού ο ίδιος είχε λάβει μέρος σε δύο συνόδους της Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως (1347 και 1351), που ασχολήθηκαν αποκλειστικά με την καταδίκη της αίρέσεως των Βαρλαάμ και Ακινδύνου, και γνώριζε καλώς τους όπαδούς της, που κατέφυγαν στη Βουλγαρία. Ο ίδιος τέλος γνώριζε καλώς και τις δογματικές διαφορές Ορθοδόξων και Αντιπαλαμιτών και μπορούσε να συμβάλει στη διατύπωση της σχετικής ορθόδοξης διδασκαλίας στη Βουλγαρία.

3. Συμπεράσματα.

Η ως άνω διαπραγμάτευση του θέματος μας επιτρέπει να διατυπώσουμε τα εξής συμπεράσματα:

α) Ότι ο μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως ακολούθησε την πολιτική τύχη της περιοχής του, που κατά το χρονικό διάστημα 1344-1363/1364 βρισκόταν υπό την εξουσία του βουλγάρου βασιλιά, και κατά συνέπεια ο μητροπολίτης της επαρχίας αυτής ανήκε στη Βουλγαρική Εκκλησία και έλαμβανε μέρος στις εργασίες της Συνόδου της Εκκλησίας αυτής.

β) Ότι στις εργασίες της Συνόδου του Τυρνόβου συμμετείχε και ένας χηρεύων μητροπολίτης του Οικουμενικού Θρόνου, ο Μαδύτων Ίάκωβος, ο οποίος ήταν χρησιμότεος τόσο για την επισήμανση των αίρετικών που είχαν καταφύγει από το Βυζάντιο στη Βουλγαρία, όσο και για την επίσημη κατα-

57. Γ ρ η γ ο ρ ᾶ ς XV, 11: II, 786-787: «ὅπως δ' αὖ τῶν πανταχῆ θαλάσσης τε καὶ γῆς ὀρθοδόξων ἐς Βυζάντιον συχνὰ ἐσεφοῖτα γράμματα, ζήλου θείου μεστὰ, περιφανεῖ παραπεμπόντων ἀναθέματι Παλαμᾶν ὁμοῦ καὶ Ἰσιδωρον καὶ ὅσοι ὁμόφρονες ἔκ τε Ἀντιοχείων φημί καὶ Ἀλεξανδρέων καὶ ἅμα Τραπεζουντιῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἔκ τε Κυπρίων ὁμοῦ καὶ Ῥοδίων καὶ ὀρθοδόξων προσοίκων ἔκ τε Μυσῶν καὶ Τριβαλλῶν...». Πρβλ. GIBI, τ. 11, σ. 187. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ σχολιαστῆ τοῦ κειμένου στὴ νεοβουλγαρικὴ μετάφραση, κατὰ τὸν ὁποῖο «οἱ Βούλγαροι διαμαρτυρήθηκαν κατὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰσιδώρου, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν ἡσυχαστῆς καὶ στὴ Βουλγαρία ὁ ἡσυχασμὸς καταδιώχθηκε ἀπὸ τὶς ἐπίσημες ἀρχές» (GIBI, τ. 11, σ. 187, σημ. 193), εἶναι δύσκολο νὰ στηριχθεῖ στὶς γνωστὲς πηγές. Μπορεῖ χωρὶς ἔνδοιασμοὺς νὰ χαρακτηρισθεῖ ἀπαράδεκτος, ὅταν ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονός ὅτι ὁ τότε βασιλιάς τῶν Βουλγάρων Ἰωάννης Ἀλέξανδρος (1331-1371) παντοιοτρόπως εἶχε ἐνισχύσει τὰ δύο μεγάλα ἡσυχαστικὰ κέντρα τοῦ βουλγαρικοῦ χώρου, Παρῶρια καὶ Κελιφάρεβο. Τὰ κέντρα αὐτὰ μάλιστα εἶχαν πανορθόδοξο χαρακτῆρα καὶ εἶχαν ὡς ἐπὶ κεφαλῆς ἕνα Βυζαντινὸ (Γρηγόριος Σιναΐτης) καὶ ἕνα Βούλγαρο (Θεοδόσιος Τυρνοβίτης).

δίκη τῶν αἱρέσεων τῶν Βογομίλων καὶ τῶν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου. Ὁ ἴδιος ἦταν ἀριστος γνώστης τῶν αἱρετικῶν αὐτῶν κινήματων, ὅχι μόνο γιατί ἔδρασε ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη ὡς μητροπολίτης στὸ Βυζάντιο, ἀλλὰ καὶ διότι ἔλαβε μέρος καὶ στὶς συνόδους τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1347 καὶ τὸ 1351, οἱ ὁποῖες καταδίκασαν τὴν αἵρεση τῶν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου.

γ) Ἡ παραμονὴ τοῦ βυζαντινοῦ μητροπολίτη στὸ Τύρνβοβο καὶ ἡ συμμετοχὴ του στὴ Σύνοδο τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας κλονίζει πολλοὺς «μύθους», ποὺ ἔχουν δημιουργηθεῖ μέχρι σήμερα γιὰ τὸ Πατριαρχεῖο Τυρνόβου καὶ τὶς σχέσεις του μὲ τὸ Βυζάντιο. Ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία δὲν ἦταν τόσο ἐθνικιστικὴ καὶ τόσο κλειστὴ, ὅσο ἐμφανίζεται σὲ ἔργα παλαιότερων καὶ νεωτέρων ἐρευνητῶν.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- D a r r o u z è s, Notitiae = J. Darrouzès, Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes, Paris 1981.
- D a r r o u z è s, Registre = J. Darrouzès, Le registre synodal du patriarcat byzantin au XIVe siècle. Étude paléographique et diplomatique, Paris 1971 [Archives de l' Orient chrétien 12].
- D a r r o u z è s, Regestes = J. Darrouzès, Les regestes des actes du patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches, Fasc. V, Les regestes de 1310 à 1376, Paris 1977.
- G I B I = Grăcki izvori za bālgarskata istorija (Fontes graeci historiae Bulgaricae), έκδοση τῆς Bālgarska akademija na naukite, στὴ σειρά Izvori za bālgarskata istorija, Sofija.
- Γ ρ η γ ο ρ ᾶ ς = Nicephori Gregorae Byzantina Historia, cura Ludovici Schopeni, τ. 1-3 [CSHB, Bonnae 1829, 1830, 1855].
- Κ ἀ λ λ ι σ τ ο ς, Žitie = Žitie i žizn prepodobnago oca našego Feodosija iže v Trānove postnič'stvovavšago sāpisano sveteišim patriarhom Konstantina grada kyr Kalistom. Stākmi za izdanie V. N. Zlatarski, Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina, kniga XX. Nova redica, kniga vtora, Sofija 1904, No 5, σσ. 1-41.
- Κ α ν τ α κ ο υ ζ η ν δ ς = Ioannis Cantacuzeni eximperatoris Historiarum Libri IV, cura Ludovici Schopeni, τ. 1-3 [CSHB, Bonnae 1828, 1831, 1832].
- M e y e n d o r f f, Introduction = J. Meyendorff, Introduction à l'étude de Grégoire Palamas, Paris 1959.
- M M = F. Miklosich - J. Müller, Acta et diplomata graeca, medii aevi sacra et profana, τ. 1-6, Vindobonae 1860-1890.
- P G = J.-P. Migne, Patrologiae cursus completus, Series graeca, τ. 1-161, Paris 1857-1866.
- P L P = Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit.